T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

CİLT 5

42. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

42. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu

42. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI

CİLT 5

23-27 MAYIS 2022
DENİZLİ

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3734/5
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 195/5

Editör
Dr. Adil ÖZME

23-27 Mayıs 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen 42. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Denizli Pamukkale Üniversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirlmiştir.

e-ISSN: 2667-8845

Grafik Tasarım
Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafı
Bahadır Duman, Tripolis 2021 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil Özme tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.

Ankara 2023

TENEDOS (BOZCAADA) 2021 YILI KAZISI

Turan TAKAOĞLU *

Çanakkale Boğazı önü adalarından Bozcaada (antik Tenedos)'da ilk bilimsel kazılar 2021 yılı itibarıyla başlamıştır. Geçmişte ada da yalnızca 1960'lı yıllarda İstanbul Arkeoloji Müzesi uzmanlarınca ve 1990'lı yılların başında Çanakkale Arkeoloji Müzesi uzmanlarınca yapılan kurtarma kazı çalışmaları mevcuttur.[1] Söz konusu kurtarma kazıları adanın Erken Tunç Çağı başlarından itibaren günümüze kadar kesintili de olsa uzun bir süre iskân edildiğini ortaya koymuştur (Resim: 1).[2] Coğrafik önemi dolayısıyla Bozcaada Tunç Çağı başından neredeyse Erken Bizans Dönemi sonlarına kadar kadar rüzgâr ve dalga şartları izin verdiğinde boğazı geçip Marmara Denizi üzerinden Karadeniz dünyasına ulaşmak isteyen yelkenliler için bir sığınma limanı görevi gördüğünden hep farklı kültürlerin kesişme noktası olmuştur. Bozcaada'nın kontrolü için Venedik ve Cenevizlilerin verdiği mücadeleler ve Osmanlı Devleti'nin Ege dünyasında elde ettiği ilk ada olması kazı çalışmalarının hedefleri arasına Orta Çağ ve sonrası dönemleri de dahil etmenin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir. Bu bakımdan 2021 yılı itibarıyla başlayan Tenedos (Bozcaada) arkeolojik kazılarının ana hedeflerinden biri denizsel bağlantılar ölçeğinde Prehistorik çağlardan günümüze adanın kültür tarihine yönelik arkeolojik veriler ortaya koymaktır.

2021 yılı Tenedos antik kenti kazı çalışmalarının üç ayrı alanda gerçekleşmesi planlanmıştı: nekropolis, akropolis ve Bozcaada Kalesi. Fakat, çeşitli nedenlerden dolayı 2021 kazı sezonu yalnızca antik kentin nekropolis alanının koruma altına alınan ve daha önce kurtarma kazılarına tabi olan kısmı (195 ada 1 parsel) ile sınırlandırılmıştır. Bu alanda 1959 yılında ortaokul yapımı sırasında nekropolis kalıntılarına rastlanılması burada bir dizi kurtarma kazısı gerçekleştirilmesine sebep olmuştur (Resim: 2). 1960'lı yıllarda yapılan kazılarda çıkan eserlerin buluntu durumu hakkında elimizde herhangi bir bilgi ve belge olmamasına rağmen 1990'lı yılların başında yapılan kazılara ilişkin elimizde bazı değerli kayıtlar mevcuttur. Tenedos kazısı çalışma alanlarından biri olan nekropolis onlarca yıl bakımsız kaldığından dolayı burada gün ışığına çıkartılan arkeolojik kalıntılar doğa ve insan tahribatıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda 2021 kazı sezonunda öncelikli olarak nekropolis alanında yapılan kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan buluntuların ortak bir veri tabanına oturtulması için gerekli temizlik, ölçüm ve belgeleme çalışmalarına öncelik verilmiştir. Oluşturulan yeni karelaj sistemine göre bütün mezar yapıları da yeniden adlandırılarak bu ortak veri tabanına işlenmeye başlanmıştır.

* Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen/Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, takaoglu@comu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-2236-9154.

1 Ataçeri ve Argavan 1961; Özkan 1992; Sevinç 1994; Sevinç 1995. Kurtarma kazıları dışında Tenedos'ta 2002, 2008 ve 2009 yıllarında Atatürk Üniversitesi, Fen/Edebiyat Fakültesi Arkeoloji bölümü öğretim üyesi Ali Yalçın Tavukçu başkanlığında bir ekip ile bir dizi yüzey araştırması da gerçekleştirilmiştir. Bkz. Tavukçu ve diğ. 2003; Tavukçu ve diğ. 2009; Tavukçu ve diğ. 2010; Tavukçu ve Tavukçu 2014.

2 Özkan 1993; Arslan ve Sevinç 2003; Sevinç ve Takaoğlu 2004; Takaoğlu 2017; Takaoğlu ve Yaman 2019; Takaoğlu ve Atabay 2021.

2021 sezonunda nekropolis alanında kazı çalışmaları da gerçekleştirilmiştir.[3] Kazı için özellikle bir kısmı daha önceki kurtarma kazı sezonlarında kazılan ve kesit çökmeleri yüzünden bazı mezarların kenarları açığa çıkan J6 açması seçilmiştir (Resim: 3). 2021 kazı sezonunda bu açmada M.Ö. 8. yüzyıl sonu ve M.Ö. 7 yüzyıla ait toplam beş adet mezarın kazısı yapılarak belgelenmiştir. Bunlar Mezar 21.1, Mezar 21.2, Mezar 21.3, Mezar 21.4 ve Mezar 21.5 olarak adlandırılmıştır. Bu mezarlardan üçü taş sandık mezar (Mezar 21.1, Mezar 21.2, Mezar 21.5), geriye kalan ikisi ise (Mezar 21.3 ve Mezar 21.4) küp mezardır. Demir Çağı sonu ve Arkaik Döneme ait söz konusu mezarlarının üstünde arazinin eğimine göre kalınlığı 30 cm. ile 40 cm. arası değişen bir Hellenistik Dönem dolgu tabakası tespit edilmiştir. İçinde çıkan buluntulara göre M.Ö. 4. yüzyıl sonu/M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenebilecek bu Hellenistik Dönem dolgu tabakası içinde yoğun miktarda *amphora* parçaları, seramik ve bezemeli mimari terakota parçaları ele geçirilmiştir. Helenistik Dönem dolgu tabakası içinde Rodos, Knidos, Mende ve Taşoz kökenli *amphora*lar özellikle sayıca öne çıkarken diğer buluntular arasında kandil ve Megara kaseleri parçaları ile günlük kullanım amaçlı diğer kaplara ait örnekler dikkat çeker. Bu yoğun seramik içeren Hellenistik Dönem tabakasının aşağıda da değinileceği üzere Mezar 21.2 içini de kapsadığı görülmektedir (Çizim: 1-2).

Tenedos nekropolis kazısının en özgün buluntusu rahatlıkla Mezar 21.1 olarak görülebilir (Resim: 4-5). M.Ö. 8. yüzyıl sonu / M.Ö. 7. yüzyıl başlarına ait olan bu taş sandık mezar adanın yerel Demir Çağının son evresini temsil eder. Üzeri sal taşlarıyla kapatılan kuzey-güney aksında uzanan bu taş sandık mezar içinde yalnızca bir bireye ait iskelet ele geçirilmiştir. İskeletin mevcut hali ölünün kadın veya erkek olduğunu belirleyecek nitelikte değildir.[4] İskeletin özellikle korunagelen bazı kemikleri yerinden kaldırılarak koruma altına alınmıştır. Oldukça dağınık durumda belirlenen bu iskeletin baş tarafında toplam 10 adet seramik parçalar halinde ele geçirilmiştir. Olasılıkla bir ölü gömme ritüelinin bir parçası olarak mezara atılmış veya süpürülmüş bir şekilde bulunan (Resim: 6) bu 10 adet seramiğin tamamı yerel gri seramik geleneğindedir.[5] Bunlarda ikisi *karkhesion* olarak adlandırılan karşılıklı iki kulpu silindirik gövdeli içki kabı, ikisi yandan emzikli yonca ağızlı testi, birisi boyunlu çömlek, birisi karşılıklı iki kulplu testi, birisi yonca ağızlı testi ve üçü ise maşrapadır (Resim: 7). Tipolojik olarak tamamen kuzey-doğu kökenli olarak görülmesi gereken bu Geç Demir Çağ kapları Geç Tunç Çağı seramik geleneğinin devamı olarak görülebilir. Kötü korunmuş iskeletin baş ve gövde tarafında ayrıca 4 adet bronz fibula, 1 adet bronz bilezik ve 1 adet demir bıçak bulunmuştur (Resim: 8-9). Söz konusu bileziğin çok yakın bir benzeri bu mezarın yan duvarının üstüyle mezarı üstten örten sal taşlarından birinin altındaki boşluğa bilinçli bir şekilde yerleştirilmiş şekilde bulunmuştur. Bu mezarın seçkin bir sınıfa mensup adalı bir bireyin mezarı olması muhtemeldir. Özellikle çanak çömleklerin mezar içine özenli bir şekilde yerleştirilmemiş olması ve daha çok mezar içindeki buluntu durumun göre rastgele atılmış bir özellik sergilemesi bunu ölü gömme ritüeli ile ilişkilendirmemize sebep olur. Mezar içinde tespit edilen bronz bilezik ve fibula örnekleri ile demir bıçak benzeri metal objeler de mezarda yatan kişinin adanın yerel Geç Demir Çağ toplumunun seçkin bir bireyine ait olabileceğine işaret eder. Özellikle fibula örnekleri tipolojik açıdan adanın bu yüzyılda

kuzey-doğu bölgesi dışına uzayan dönemin kültürel etkileşim ağları içinde olduğunu da doğrular. Metal objelerin benzerleri hem batı Anadolu hem de Ege adalarında sıklıkla karşılaşılır. Bu yönüyle Geç Demir Çağ yerel gri seramik repertuarına özgü kap formlarının hep bir arada ele geçirildiği nadir bir mezar olması açısından Mezar 21.1 özel bir arkeolojik değer taşır. Çünkü bu kap formlarının kronolojileri konusunda bazı problemler bulunmaktadır. Bu buluntular Tenedos'un Demir Çağı boyunca kuzey-doğu Ege Bölgesi'nde hâkim olan ve Geç Tunç Çağı kültürün devamı olan bir yerel kültürel oluşum bölgesinin önemli bir parçası olduğunu doğrular. Çünkü M.Ö. 8. yüzyıl sonundan itibaren başlayan kolonizasyon faaliyetleri ve denizsel ticaret sisteminin yükselmesi Tenedos'a önemli bir rol biçmiş olmalıydı.[6] Geçmişte nekropoliste yapılan kurtarma kazılarında elde edilen buluntular dikkate alındığında özellikle M.Ö. 7. yüzyıl ortalarından itibaren Yunanistan ana karası, Ege adaları ve Batı Anadolu (İonya/Lidya/Frigya) kökenli veya etkili malların yerel mallar içindeki oranının belirli bir düzende artmaya başladığını göstermiştir.[7] Hatta bu kültürel etkileşim ağında Fenike etkileri de dikkate alınması gerekmektedir.

Mezar 21.1 de daha sonra inşa edilen Mezar 21.2 ise bir başka boyutuyla ada kültür tarihine katkı sumaktır. Kısmen Mezar 21.2'nin üstüne örten sal taşları üzerine inşa edilen fakat öncekine göre daha düzgün ve büyük taş bloklarla yapılan Mezar 21.2 ise M.Ö. 7. yüzyıl sonu/M.Ö. 6. yüzyıl başların aittir (Resim: 10). Kazı sırasında bu mezarın üstünü örten taş bloklar *in-situ* olarak maalesef bulunamamıştır. Çünkü bu mezarın M.Ö. 4. yüzyıl sonu veya M.Ö. 3. yüzyılda kapağının kaldırıldığı mezarın yeniden kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu yüzden 120 cm. derinliğindeki mezarın yaklaşık 95 cm. kalınlığındaki dolgusu yoğun Helenistik buluntular içermiştir. Çöplük olarak kullanıldığı anlaşılan bu Arkaik mezarın Helenistik dolgusu içinde çok yoğun *amphora* parçaları, 4 adet sağlam kandil ve bazı günlük kullanım amaçlı seramikler ele geçirilmiştir. Bu mezarın tabanında Arkaik mezar şanslı bir şekilde Helenistik Dönem faaliyetlerinden bir ölçüde etkilenmiş bir şekilde gün ışığına çıkarılmıştır.

Mezar tabanında kayrak taşlardan yapılmış bir döşeme üstünde oldukça kötü korunmuş durumda olan bir yetişkin ve bir de çocuğa ait iki iskelet kalıntısı etrafında Korinth kökenli 5 adet *kotyle*, 1 adet minyatür *kotyle*, 4 adet *aryballos* ve 1 adet *alabastron* yanı sıra 1 adet ithal İonya kasesi ve 1 adet minyatür yonca ağızlı yerel testi kayıt altına alınmıştır (Resim: 11). Bu seramiklerle birlikte mezar tabanında bir adet terakota yaban domuzu heykelciği ve 5 adet aşık kemiği bulunmuştur. Aynı seramik kaplara ait parçaların mezarın farklı yerlerinde bulunması Helenistik dönem kullanımıyla ilişkili olmalıdır. M.Ö. 7. yüzyıl sonuna ait olan ve Erken Korinth üslubu seramikleriyle öne çıkan Mezar 21.2 bu yüzden Tenedos nekropolisinin kullanım süreci hakkındaki bilgilerimizi artırır. Ağırlıklı olarak ithal buluntular içeren Mezar 21.2'nin tamamen yerel buluntular içeren Mezar 21.1'nin kısmen üzerine inşa edilmesi nekropolisin stratigrafisini anlamamıza katkı sağlar.

6 Takaoğlu ve Yaman 2019.

7 Takaoğlu ve Atabay 2021.

Tenedos 2021 kazı sezonunda iki adet küp mezar da ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan birisi 1990'lı yıllarda kazısı yapılan örme taş tekniğinde yapılmış bir mezarın hemen bitişiğinde belirlenmiştir (Resim: 12). Mezar 21.3 olarak kayıt altına aldığımız bu küp mezar içinde maalesef herhangi bir kemik kalıntısı belirlenmemiştir. Çocuk yaşta ölen bir bireye ait olması gereken bu mezar içinde yerel gri seramik geleneğinde bir yandan emzikli, dikey tek kulplu ve yonca ağızlı bir testi ile bir adet karşılıklı iki yatay kulplu boyunlu bir küçük çömlek ele geçirilmiştir (Resim: 13). Söz konusu emzikli testi tamamen sağlam olarak ele geçirilmişken, boyunlu çömlek içindeki bitki kökleri yüzünden dağılmış durumda bulunduğundan restore edilmiştir. Bu çömlek, karnı üzerine birbirine paralel yatay dalgalı çizgilerle dekore edilmiş bir bezeme kuşağı ile dikkat çeker. Mezar içinde aynı zamanda bir adet bronz fibula ele geçirilmiştir. Ege adalarında yaygın olarak bilinen bu bronz fibula tipinin ada da ele geçirilmesi hiç şüphesiz dış bağlantılara tanıklık etmektedir.

2021 yılında ortaya çıkan bir diğer küp mezar ise Mezar 21.4 olarak adlandırılmıştır. Mezar 21.1 ile Mezar 21.5 arasında kısmen tahrip bir şekilde tespit edilen mezarın bir bölümünün kesitte kalması sebebiyle belli ölçüde tahrip olmuştur. Mezar 21.2 ile aynı kodda bulunan bu mezar içinde ise yine M.Ö. 7. yüzyıl sonu/M.Ö. 6. yüzyıl başına tarihlenebilecek Korinth kökenli bir adet minyatür *kotyle* ve bir adet minyatür *alabastron* bulunmuştur. Benzer bir şekilde, Mezar 21.5 de yarısı çöken kesitte kaldığı için tahrip olmuş durumdaydı. Üç tarafı yerel kireç taşı düzgün kesilmiş köşeli bloklardan örme, ayak tarafı ise tek bir büyük yassı taş blokla sınırlandırılan Mezar 21.5 içinde herhangi bir arkeolojik bulguya maalesef rastlanılmamıştır. Büyük olasılıkla bu mezar, bir kenarı geçmişte kesitte oluşan doğal çökmelerle ortaya çıktığında kaçakçı veya defineciler tarafından fark edilmiş ve tahrip edilmiş olmalıdır.

Tenedos 2021 kazısı sırasında ayrıca H9 açması kuzeydoğu köşesinde yapılan temizlik ve bir sondaj ise büyük olasılıkla 1960'lı yıllarda kazısı yapılan ama herhangi bir kaydı bulunmayan bazı kalıntılara ve iki mezar yapısına daha ulaşılmıştır. 1990'lı yılların başında bir kısmı kazılan bu açmanın genişletilmesi sırasında kazısı yapılan Geç Demir Çağı mezarlarını doğu yönden sınırlayan bir duvarın devamı belirlenmiştir. Bu duvarın yeni kazılan bölümün doğusunda ise yine daha önce kazısı yapılmış bir Arkaik Döneme tarihli mezar bulunmuştur. Düzgün kireçtaşı bloklarla yapılan bu örme taş mezarın içinde ise bu mezarın daha önce kazıldığını kanıtlayan bilinçli yerleştirilmiş atıklar dikkat çekmiştir. Bu bakımdan nekropolisin bu bölümündeki çalışmalara ileriki yıllarda devam etmek üzere ara verilmiştir.

Bozcaada'nın turizmin yoğun yaşandığı bir yer olması dolayısıyla henüz bir kazı evi sistemi kurulamamış olmasından dolayı 2021 yılı Tenedos kazıları yalnızca nekropolis ile sınırlı kalmıştır. Ülkemizde antik kentlerin modern yerleşimlerin altında kaldığı ve turizmin yoğun yaşandığı alanlarda yapılan arkeolojik kazıların yaşadığı zorluklar maalesef şimdilik Bozcaada kazısı için de geçerlidir. İleriki yıllarda hem akropolis alanında hem de Bozcaada Kalesi'nde yapılacak arkeolojik kazılarda ada kültür tarihine yönelik önemli yeni verilere ulaşılması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, N. ve N. Sevinç (2003). "Die eisenzeitliche Gräber von Tenedos." *Istanbuler Mitteilungen,* 53, 223-250.

Ataçeri, E. ve S. Argavan (1961). "Bozcaada Ortaokul Sahasında Yapılan Kazı Hakkında Ön Rapor, 1961", *Türk Arkeoloji Dergisi,* 11, 19-20.

Özkan, T. (1992). "1990 Yılı Tenedos Nekropol Çalışmaları." *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* 1–9.

Özkan, T. (1993). *Tenedos Arkaik ve Klasik Nekropolü*. Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Sevinç, N. (1994). "Bozcaada (Tenedos) nekropolü 1992 yılı kurtarma kazısı." *IV. Müze Kurtarma Sonuçları Toplantısı,* 311-320.

Sevinç, N. (1995). "Tenedos kurtarma kazısı." *V. Müze Kurtarma Sonuçları Toplantısı,* 113-127.

Sevinç, N. ve T. Takaoğlu (2004). "The Early Bronze Age on Tenedos/Bozcaada." *Studia Troica,* 14, 135-140.

Takaoğlu, T. (2017). "The Daedalic style on Tenedos: New finds from old digs." *Arkeoloji ve Sanat* 156, 103-110.

Takaoğlu, T. ve H. Yaman (2019). "Arkaik Dönem Kuzeydoğu Ege Kültürel Etkileşim Ağı İçinde Tenedos Adası." *Kültürleri Bağlantısı: Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar Eski Yakın Doğuda Ticaret ve Bölgelerarası İlişkiler*, V. Şahoğlu, M. Şevketoğlu, Y. Erbil (derl.), Ankara: Ankara Üniversitesi, 321-328.

Takaoğlu, T. ve M. Atabay (2021). *Tenedos Bozcaada: Tunç Çağından Günümüze bir Ada Tarihi*. İstanbul: Ege Yayınevi.

Tavukçu, A. Y., C. Başaran, Z. Aydın-Tavukçu, E. Küçükefe (2003). "Bozcaada-Tenedos Araştırmaları 2002." *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı II,* 67-76.

Tavukçu, A. Y., Z. Aydın-Tavukçu, M. Yavuz, H. Kasapoğlu (2009). "Bozcaada (Tenedos) Araştırmaları 2008", *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, 239-254.

Tavukçu, A. Y., Z. Aydın-Tavukçu, S. Ağaoğlu (2010). "Bozcaada (Tenedos) Araştırmaları 2009." *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, 57-68.

Tavukçu, A. Y. ve Z. Aydın-Tavukçu (2014). "Bozcaada-Tenedos Araştırmaları: Sonuç." *Anadolu Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı*, H. Kasapoğlu ve M.A. Yılmaz (ed.), Ankara: Bilgin Yayınları, 483-509.

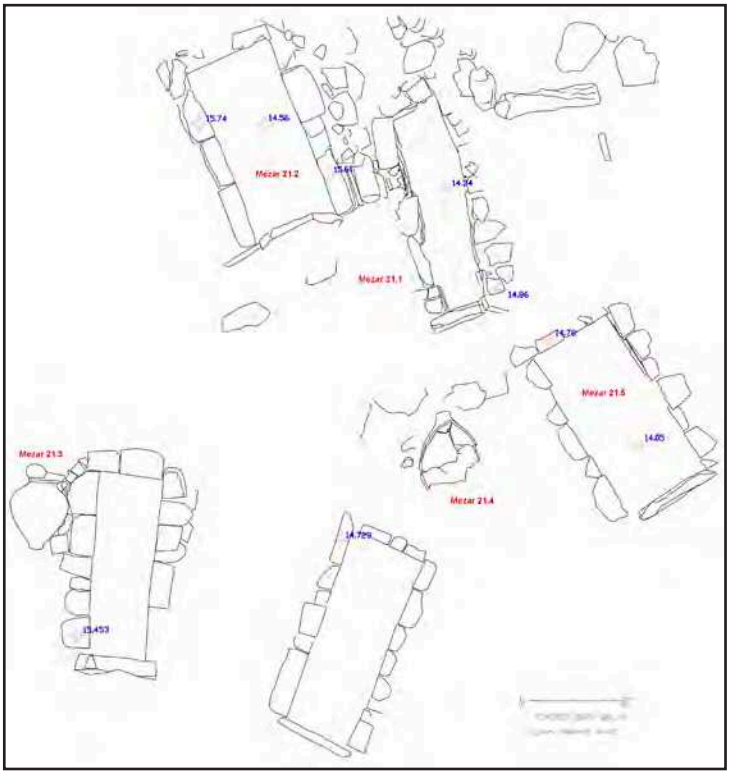
Resim 1: Antik Tenedos kenti kalıntılarının büyük oranda altında kaldığı adanın en doğusunda yer alan modern Bozcaada yerleşimi.

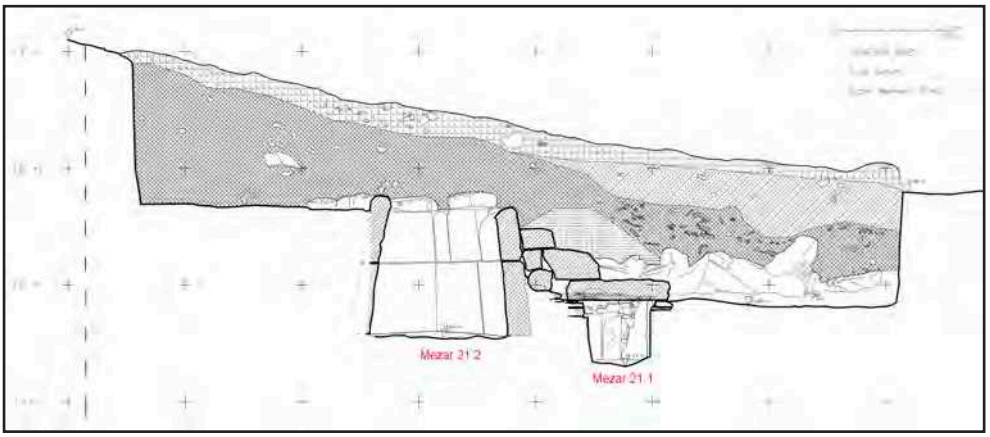
Resim 2: Tenedos nekropolisinin geçmişte kazısı yapılan bölümün 2021 kazı sezonu öncesi hali.

Resim 3: Tenedos nekropolisinde 2021 yılında kazılan ve temizlenen alanlardan J6 açması.

Çizim 1: J6 Açması plan çizimi.

Çizim 2: J6 Açması kesit çizimi.

Resim 4: Mezar 21.1'in kazı sırasındaki yassı taş kapakların kaldırılmadan önceki görünümü.

Resim 5: Mezar 21.1'in kazı sırasındaki yassı taş kapakların kaldırıldıktan sonraki görünümü.

Resim 6: Mezar 21.1 kuzey köşesinde iskelet baş kısmı çevresinde yığılmış kırık seramik parçaları.

Resim 7: Restorasyon sonrası Mezar 21.1 içinde bulunan yerel gelenekte seramikler.

Resim 8: Mezar 21.1 iki adet bronz bilezik konservasyon sonrası.

Resim 9: Mezar 21.1 içinde bulunan bir adet demir bıçak ve dört adet bronz fibula konservasyon sonrası.

Resim 10: Mezar 21.2'nin M.Ö. 3. yüzyılda Helenistik Dönemde yeniden kullanıldığını gösteren bir görüntü. Mezarın ilk kez M.Ö. 7. yüzyıl sonu/ M.Ö. 6. yüzyıl başları kullanıldığı anlaşılmıştır.

Resim 11: Tamamı Mezar 21.2 tabanında bulunan Korinth kökenli 6 adet *kotyle*, 4 adet *aryballos* ve 1 adet alabastron ile 1 adet İonya kasesi, 1 adet yerel üretim yonca ağızlı testi ve 1 adet yaban domuz betimli pişmiş toprak figürin.

Resim 12: Mezar 21.3'ün kazı sırasındaki görünümü.

Resim 13: Mezar 21.3 içinden bulunan iki adet yerel gri seramik ve bir adet fibula.